

RECENZIÓ

George Friedman: The next 100 years

Nagy Roland

PTE – BTK

PhD-hallgató

George Friedman, *The next 100 years*¹ című geopolitikai elemzésének – mely egyben New York Times bestseller és tudományos alapokra helyezett munka, ami az elkövetkező századunk, azaz a XXI. század geopolitikai palettáját lenne hivatott reálisan ábrázolni – olvasását megelőzően soha nem gondoltam volna, hogy japán holdbázisokról, amerikai „harci csillagokról”, „Vasemberekről” vagy akár nagy Lengyelországról, mint kelet-európai nagyhatalomról fogok olvasni. Ez mégis megtörtént. Ennek ellenére a szerző, mégiscsak egy fantasztikus XXI. századi geopolitikai hullámvasútra invitálja olvasóit.

Friedman György Magyarországon, Budapesten, holokauszt túlélők gyermekeként született 1949-ben, családjával az Egyesült Államokba disszidált, ahol később New Yorkban politológusként szerzett doktori fokozatot, majd évekig tanított, mielőtt a privát szektorban 1996-ban meg nem alapította a STRATFOR-t, egy magánkézben lévő hírszerző és előrejelző vállalatot, melynek vezérigazgatói tisztségét mai napig ellátja. E mellett több politikai és geopolitikai irányú művet is publikált, olyanokat, mint például a „The future of war”², vagy „America’s secret war”³. Szerzőnk elismert szaktekintély és tudományos munkássága is jól tükrözi álláspontját, melyet az e könyvében megfogalmazottak is teljességgel alátámasztanak. Megfigyelhető, hogy szerzőnk – egyébként nem is leplezetten – igencsak elkötelezett támogatója azon gondolatnak és egyben híve annak a diskurzusnak, miszerint jelenlegi világunk, megkérdőjelezhetetlen szuperhatalma az Egyesült Államok és ezen státuszának köszönhetően a világgazdaság és világkereskedelem körülötte orientálódik, grandiózus hadi kapacitásának, technológiai fölényének és kulturális sokszínűségének köszönhetően, melyet elsősorban, az összes óceánokat uraló hadiflottája támogat, biztosítva ezzel Észak-Amerika biztonságát és hosszú távú prosperitását. Nem is szeretném megkérdőjelezni ezen állítás valóságtartamát, hiszen ez a vita egyik álláspontjának tárgya és, mint olyan, szubjektív vélemény, melyet a két fél, ki-ki maga szempontjából próbál alátámasztani objektív, és objektívnek tűnő érvekkel, lehetőleg ok-okozati logikát követő tényeken alapuló következtetésekkel, következményekkel.

Ugyanakkor a geopolitikai elemzéseknek megvannak a maguk sajátosságai. Szerzőnk is hivatkozik a geopolitikai elemzés módszerének alkalmazására, de mibenlétét és magyarázatát nem feltétlenül találhatjuk kielégítőnek, miután a 10. oldalon olyan szimplifikáló szlogen fogad minket, mint a „légy gyakorlatias és feltételezd a váratlant”⁴,

¹ „A következő 100 év” – fordította Nagy Roland (Később: ford.:NR)

² „A háború jövője” – ford.: NR

³ „Amerika titkos háborúja” – ford.: NR

⁴ „Be Practical, Expect the Impossible”

mely gondolatot gyakorlatilag a módszer „lelkének” tekinti és lényegi szempontból ezt nevezi geopolitikának. Az alkalmazott pragmatikusság a könyv olvasása során később is jól nyomon követhető lesz. Természetesen, a geopolitika, akár értelmezhető így is, de ennél véleményem szerint sokkal többről van itt szó. Annak érdekében, hogy a megfogalmazott kritikáim tárgyilagosak lehessenek és mivel a szerző maga is előrejelzéseinek, és azok következményeinek bemutatása során e módszer használatának alkalmazására hivatkozott, ezért szeretnék egy kitérőt tenni a geopolitika és annak elemzési módszerének definiálását illetően.

A definícióval kapcsolatban, a terjedelem véges korlátainak tudatában „csupán” két hazai szerzőre, nemzetközileg is elismert szaktekintélyre hivatkoznék, mintegy bővebb és egy rövidke idézettel, melyek – mindkét esetben úgy vélem – tartalmi és fogalmi jelentőségüknél fogva, egyértelműen alátámaszthatják megfogalmazott kritikáim, eltérő állás és nézőpontom az olvasott elemzés mélységének tekintetében. Először a részletesebb – de még így is igen leegyszerűsített formájú – magyarázatot Bárdos-Féltoronyi Miklóstól⁵ idézném: „Tehát kiindulópontunk... a geopolitika térben és az időben megjelenő hatalmak működésének színtere, mozzanata és erőtere. Egyszóval a hatalom és a tér viszonyával foglalkozik, ahol szereplők, játszmák és tétek vannak. Mivel tér nem képzelhető el idő nélkül, a geopolitika a hatalom és az idő kapcsolatát is vizsgálja.” Majd egy jó pár oldallal később, amikor a geopolitikai elemzés módszerét mutatja be, kiemeli, hogy a „módszer: értelmezni, magyarázni, érteni” alapokon fekszik, mely folyamatnak létezik egy olyan eljárása, melynek összefüggései, „...főbb osztályai többféleképpen csoportosíthatóak”, de talán legegyszerűbben a következőben nyilvánulnak meg:

- „*formai módszerek*: az oksági és függvényes eljárások, melyek sokszor a „mi?”, „milyen?” vagy „mennyi?” kérdésekre adnak választ függetlenül a tartalmi kérdésektől, vagyis attól, hogy mit is állítok, legyen az gazdasági, szellemi vagy politikai jellegű tényező vagy tét;
- *értelmezési módszerek*: a szerkezet- és jelentéskereső és a rávezető/ értelmezési eljárások, melyek sokszor a „miért?”, „mi a lényege?” kérdésekre adnak választ; itt nyilvánvaló módon a tartalmi kérdéseknek elsődleges szerepe van; jó példa erre a világhatalmi kapcsolatok rendszer és hálózat jellegű vizsgálata;
- a *folyamatra hangsúlyt helyező módszerek*: a „cselekvőségi” és a dialektikai eljárások, melyek sokszor a „milyen módon?”, „hogyan?” vagy „miként?”

⁵ Bárdos-Féltoronyi Miklós: Bevezetés a geopolitikába. (2006) L'Harmattan kiadó. Budapest

kérdésekre adnak választ.” E módszer mind alaki, és mind tartalmi kérdéseket vet fel, de ezeket összekapcsolva következtet az eshetőségekre.

Továbbá Bárdos-Féltoronyi szerint, jelen világunkban „Sok kutató egyedül a formai módszereket fogadja el, mivel csak magyarázatot keres egy összefüggésre. ... A leegyszerűsített nézetek vagy a leegyszerűsített ember- és társadalomképek háttérében sokszor formai módszerek előtérbe helyezése áll, anélkül, hogy más összefüggéseket is keresnénk.”

Friedman geopolitikai szemlélete is ezt a véleményt támasztja alá, mint majd látni fogjuk, bizonyos, jó előre megkonstruált összefüggésekhez kíván magyarázatot találni, mint egy fordított logikát követve – mintha egy labirintus játékot belülről kifelé oldanánk meg – kívánja igazolni állításait.

De ahogyan azt Bárdos-Féltoronyi Miklós folytatja, összességében „a geopolitika aránylag rövid története során a tartalmi megfontolások bizonyultak döntőnek. Csak a katonai-stratégiai tervezésben kerül – jogosan – előtérbe az alaki szemlélet, hiszen itt a cselekvés szervezéséről és kivitelezéséről van szó, nem pedig értelmezéséről, vagy magyarázatáról.” Ugyanakkor „Mint minden társadalomtudományi elemzésben, a megértés, a magyarázat és az értelmezés egyaránt meghatározó és nyomatékosan összefügg, annál is inkább, mert a geopolitika több tudományág és cselekvéstan egymásra hatásából született.”

Szintén jól érzékelhető lesz, hogy szerzőnk a katonai-stratégiai tervezés módszerére, azaz a *formai módszerekre* támaszkodik, de ez az eljárás glóbuszunk geopolitikájának következő 100 éves trendjének meghatározásához kevésbé tűnik alkalmazhatónak, mivel egy világhatalmi kapcsolat rendszer és hálózat vizsgálatához elengedhetetlen a *tartalmi és folyamatorientált* kérdések, azaz a „miérték?” és a „hogyanok?”, lehetőleg tárgyilagos bemutatása. Ezen állításom további igazolására most idézném Csizmadia Sándor rövid, de annál találóbb gondolatát, aki fokozottan felhívja figyelmünket, hogy egy geopolitikai látásmód alkalmazása során, egy elemzés elkészítésénél, feltétlenül szükséges „a mikroszkóp és a távcső egyidejű használata”⁶, azaz a „mikro” szintű folyamatok jelentősége esetenként befolyásolhatja a „makro” szintű folyamatokat és vice versa. Recenzióm kritikái is, első sorban e geopolitikai „mikroszkóp” használatának elégtelensége, a miérték és hogyanok, a döntően tartalmi elemek hiánya körül fogalmazódnak meg.

A kicsit hosszúra nyúlt, ámde érveim alátámasztásához feltétlenül szükséges bevezetőt követően lássuk, hogy is látja Friedman glóbuszunk következő évszázadát.

⁶ Csizmadia Sándor: A geopolitika, mint a nemzetközi kapcsolatok elemzésének módszere.

A könyv ugyan tudományos bestseller kategóriájú, ugyanakkor mintegy 13 fő fejezeten, egy nyitányon és egy epilóguson keresztül a kezdeti tudományos megközelítés, a mű több fordulópontját követően egyre inkább sci-fi jellegű, fantáziadús alkotás érzetét kelti az olvasóban, mintsem tudományosan igazolható forgatókönyvek lehetséges variációit alkalmazva érzékeltetné az általa feltételezett XXI. századi geopolitikai folyamatokat. Ebből adódóan a recenzió tárgyilagosságának fenntartása érdekében a könyvet e tárgyalás szempontjából – kicsit önkényesen – három részre osztottam. A nyitány és ez első 3 fejezet az általam fentebb megjegyzett kritériumoknak megfelelően bele esik a geopolitikai elemzés *formai módszerének* kategóriájába és itt az alkalmazott logikát és összefüggésrendszert kívánom fejezetről-fejezetre tárgyalni. Majd rátérek a 4-től a 8. fejezetig tartó részre – melyet egyben kívánok bemutatni –, ahol a szerző, napjainktól 2040-ig kalauzol el bennünket, és az általa alkalmazott analógia mentén fogom nagyvonalaiban ábrázolni az előrejelzéseknek beállított feltételezések sarkpontjait. Végül a tudományos-fantasztikus filmeket túlszárnyaló fantáziáról tanúskodó utolsó 5 fejezettel és epilógussal kapcsolatban egy rövidebb összefoglaló keretében kívánok foglalkozni, mely folyamatot saját összegzésem fog lezárni.

A nyitány gyakorlatilag az „Amerika korának” bemutatásával veszi kezdetét. Bevezeti, majd röviden megindokolja eredeti feltevését, mi szerint az Egyesült Államok a második világháborút követően gyakorlatilag a XX. század felétől, haditengerészeti potenciáljának köszönhetően jelentősen kiterjesztette befolyását az összes óceánon, továbbá a Földközi-tenger medencéjének peremvidékein, és ezzel gyakorlatilag meghatározta a világgazdaság és világunk pénzügyi rendszerének alakulását. Ezáltal a globális geopolitikai hatalom szerkezet központja Európából az észak-amerikai kontinensre tolódott. Ezt tovább erősítette, a hidegháború végét jelentő tényező, a Szovjetunió 1991-es felbomlása, ami ahhoz, az amerikai szempontból rettentően hízelgő állapothoz vezetett, hogy a világtörténelem során először kerül olyan helyzetbe egy nagyhatalom, melynek hadi, gazdasági és kulturális potenciálját és befolyását egyik állam sem kérdőjelezheti meg a planétán. Ennek oka elsősorban, a már említett haditengerészeti lehengető ereje, mely mára uralja a világtengerek összességét, ezzel biztosítva a kereskedelem folytonosságát, melyből adódóan a világgazdaság tengelyévé, mi több, abszolút központjává válik. Ebben nagy segítségére van földrajzi elhelyezkedése is, mely lehetővé teszi számára, hogy mindkét óceáni partvonalán keresztül kontrolálja, mind hadi és kereskedelmi tevékenységeit egyben befolyása alatt tartsa a világ jövőjének alakulását. A szerző ezen elképzelését és ez által a nemzetközi diskurzusban elfoglalt álláspontját már a „nyitány” során, szempontjából előnyös adatokkal, termelési mutatókkal, arányszámokkal – egyébként helyesen – igazolja. Ugyanakkor előre is vetíti ama

meggyőződését, miszerint a XXI. században például Kína és Oroszország nem lesz képes világhatalmi „ambícióit” megvalósítani. Ezáltal nem lesznek meghatározó tényezők az elkövetkező évszázad alakulásában, de ehhez a csoporthoz fog tartozni Európa, azaz az EU is, kivéve Lengyelországot, amely európai nagyhatalommá növi ki magát, továbbá a XXI. század közepén Törökországot, mint későbbi iszlám nagyhatalmat és Japánt látja veszélyesnek, majd az évszázad végére már csak Mexikó fog az Amerikai Egyesült Államok babérajaira törni. Továbbá, hogy még egy „mérhető” szempontot sorakoztasson fel érvei mellett, említést tesz a 2030-2050 körül várható világ népesség csökkenés hatásairól, következményiről és befolyásoló szerepéről. A fejezetet egy korábban már általam megjegyzett, a szerző általa használt geopolitikai elemző módszer bemutatásával, az alkalmazás helyességének bizonyítási kísérletével, magyarázatával zárja le.

Az első fejezet során, „Az Amerika korának hajnala” elkezd kibontani a nyitányban, nagyvonalakban már felvázolt szituáció. Röviden előrevetítve, a jelen és a közelmúlt – mely esetenként évszázados spektrumú ugrásokat jelent – geopolitikai helyzetének és a világhatalmi szerkezet átalakulásának és annak Amerika irányába való eltolódásának bemutatásával és magyarázatával találkozunk.

Az első pár oldalt – európaiként szemlélve – önlitániának, akár populista értelmezésnek is nevezhetnénk, ugyan önkritikától, azaz az USA kritikájától sem mentes, ahogyan azt a 16. oldalon megjegyzi: „Az amerikai kultúra mintegy mániákus kombinációja az ujjongó önhittségnek és a mélységes borúlátásnak.”⁷ Aztán ugyanezen az oldalon: „De a tény az, hogy az Egyesült Államok elképesztően erős.”⁸ Igazolással – ismételten – az USA számára előnyös gazdasági és termelési adatok következnek, mint például: 8,3 millió hordós olajkitermelés, mellyel a csúcs közelben van, 2,8 trillió dolláros ipari termelés, mellyel kétszer akkora, mint a 2. Japán, az USA-ban a világ népességének csupán 4%-a él mégis a világ gazdasági termelésének 26%-át állítják elő és hasonló további meggyőző adatsor tárul elénk. Majd ezt az önértékelést, pragmatikusan azzal zárja le, hogy „egy gazdaság területből, munkaerőből és tőkéből áll.” És amennyiben megnézzük az Egyesült Államokat e számok területén, még mindig bőven van helye a növekedésnek. Ismét egy érdekes egyszerűsítéssel találkozunk. Mely gondolatsor visszavezeti a szerzőt ahhoz az előfeltevéséhez, hogy „az Egyesült Államok hatalmának még az elején jár. A XXI. század Amerika évszázada lesz.”⁹

⁷ „American culture is the manic combination of exultant hubris and profound gloom.”

⁸ „But the fact is that the United States is stunningly powerful.”

⁹ „... the United States is only at the beginning of its power. The twenty-first century will be the American century.”

Aztán érkezik a magyarázat Európával kapcsolatban. Az események elnagyolásával és az értelmezés leegyszerűsítésével találkozhatunk az elkövetkező bő tíz oldal keretében. A használt szófordulatok, a gyakorlatiasnak tűnő állítások alkalmasint meg sem állják helyüket, más esetben pedig csupán *formai kérdésekre* adnak választ, kizárólag az elért eredményre koncentrálva, de sem a valós *tétek, indítékok* és sem a *háttérben zajló események, párhuzamok* nem kerülnek még említésre sem, mely tények hiányában nem értékelhetőek a valós okok, melyek az Amerika számára oly kedvező szituációhoz vezettek. Először is az Atlanti-Európa (ahogyan a szerző nevezi) soha nem volt egységes világhatalom. Európa történelmi prosperitásának és a totális súlyponteltolódás előtti időket, azaz az 1991 előtti időszakot nem feltétlenül szerencsés egy ötszáz éves korszak végének beállítani, ami a szerző szerint 1492-ben kezdődött, ilyen egységes történelmi korszakról nem tud a történelemtudomány. Eleve túl sok minden történik ennyi idő alatt. Továbbá a szerző láthatóan félreértelmezi vagy fogalmazza a történelem terét és idejét: „Az Atlanti-Európa imperializmusa egy (talán inkább az egységes találóbb) világot teremtett.”¹⁰ Majd fokozza a félreérthetőséget: „Az Atlanti-Európa a globális rendszer súlypontja lett.”¹¹, pár sorral lejjebb pedig erre tesz még egy pár lapáttal, azaz „Európa nem volt sem a legcivilizáltabb sem a legfejlettebb régió a világon.”¹², majd ezen és hasonlóan érdekes állításokon keresztül próbálja később igazolni, hogy még Amerika sem érett ugyan a hatalomra, de... Még mielőtt tovább folytatnám recenzióm, azért nézzük meg közelebbről a fentebbi Friedman állításokat. Az idézett mondatokat nem véletlenszerűen ragadtam ki a szövegekörnyezetből, hanem a szerző diskurzusa valójában e motívumok alapján haladt. E kijelentésekkel ugyanakkor, mintegy fogalmi és értelmezési zavarkeltésnek lehetünk tanúi, mely ez által a későbbi magyarázatokat, majd az abból levont következtetéseket is erősen csorbítja, mintegy görbe tükröt állítva az előrejelzések valóságtartamának nézőpontjával szemben. Mi is ezekkel valójában a baj?

Először is olyan, hogy Atlanti-Európa csakis földrajzi térképeken lehet csoportosítási alap. A szürke történelmi valóságban, több igen színes, egymástól szokásaikban, kultúrájukban, történelmileg társadalmi berendezkedéseikben is igen eltérő nemzetet találunk. Utoljára talán a Római Birodalom idején volt egységes irányítása, de akkor is csak „Hadriánusz faláig”, ez a Birodalom meg már vagy 1600 éve nem létezik. Tehát nem kapunk választ a kor és korszak világos meghatározására, ráadásul imperializmusról is esik szó, ami pedig 19. majd 20. század eleji fogalom, párhuzamosan a kapitalizmus fogalomvilágának

¹⁰ „The imperialism of Atlantic Europe created a single world.”

¹¹ „Atlantic Europe became the center of gravity of the global system.”

¹² „Europe was neither the most civilized nor the most advanced region in the world.”

kiteljesülésével, mely hatalmi struktúrájába, társadalmi berendezkedésébe az akkori Spanyolország és Portugália már nemigen fér bele és Franciaország szerepe is – történelmi szempontokból – több mint kérdéses, Írországról nem is beszélve. Az imperializmus és korának, legmeghatározóbb szereplője, egyben az ipari forradalmak indukálója és gazdaságilag legnagyobb nyertese – bár erről az akkori munkásosztály másképpen vélekedne – Nagy-Britannia volt, akikhez még esetleg Hollandia protestáns világa hasonlított a legjobban, de méreteiben a Brit világhatalomhoz képest eltörpült. Továbbá bármennyire is legyünk elfogultak Európával kapcsolatban, akkor sem jelenthető ki, hogy valóban globális rendszert irányított volna. Legközelebb talán Anglia állt ehhez, de ők is csak inkább az érdekeltségüket és befolyásukat „érzékeltették” egyszerre a glóbusz több pontján, de ez még közel sem globalizáció, vagy globális világhatalmi pozíció, talán annak is csak egy nulladik lépése. Ezt a korszakot nevezzük „pusztán” imperializmusnak, a britek éltek – és vissza is éltek – a történelem adta lehetőségekkel és egy időre komoly birodalmat hoztak létre, ezért voltak ők kimondottan – nem az Atlanti-Európa– a nyertesei annak az időszaknak. Majd azt írja a szerző, hogy, „globális gazdasági súlyponttá vált az Atlanti-Európa”, de hát, ahogyan azt az imént tárgyaltuk, nincs is ilyen fogalom, vagy itt Nagy-Britanniára gondol? Kitől vette át? Vagy ők voltak az elsők? És ők is mikortól? Talán a brit Nyugat-, vagy Kelet-Indiai Társaság létrehozásától, vagy India, akár Ausztrália, vagy tán Amerika kolonizálásától? Esetleg James Cook földkörüli útjától számítva, vagy az ópium-háborúk megnyerésétől? Valójában honnantól, milyen eseménytől köthetően? Egyáltalán, milyen kritériumok alapján beszélünk globális gazdasági, kereskedelmi aktorról? Sajnos ezekre a kérdésekre –több más mellett– sem kapunk válaszokat e fejezet folyamán és, mint látni fogjuk a későbbi fejezetek során sem. Még egy adalék ezen eszmefuttatást kiegészítésére; azon állítás is több sebből vérzik, miszerint Európa nem volt „a legcivilizáltabb és legfejlettebb régiója világunknak”, automatikusan érkezik a kérdésfeltevés: a történelem, azaz az idő, tér és történések melyik szakaszában? Ha itt az imperializmus korára utal a szerző, és csak például a viktoriánus Nagy-Britanniáról beszélünk akkor eleve helytelen az állítás, hiszen saját történelmi korszakuk legjelentősebb feltalálói születtek ott, akár már századokkal korábban, mint Newton, Watt akár Maxwell, vagy Darwin. A legfejlettebbnek kellett lenniük – legalábbis valamilyen szempont, osztályozás szerint mindenképen–, mármint a technológiát, hadiipart, gazdasági teljesítményt figyelembe véve, különben nem rendelkezhetek volna ennyi kolónia, kontinens – vagy ha úgy tetszik – „koronaékszer” felett és képtelenek lettek volna fenntartani status quo -juk évszázadokon keresztül. Mintha most ugyanezt mondanánk az USA-ra, szintén helytelenül tennénk! Az a kérdés viszont, hogy ki a legcivilizáltabb, egy nemzet

viszonylatában értelmezhetetlen, hiszen egy nemzetet, nemzet államot akarva-akaratlanul osztályok és rétegek választanak el egymástól és azok civilizáltságának – már ha egyáltalán létezik a gyakorlatban ilyen valós osztályozás – foka merőben eltérhet egymástól, így ezen állítás valóságtartalma sem felel meg az elemzés kritériumainak és az abból levonható következtetések igazságtartalmának.

Még egy e fejezetben lévő mondatpárt vennék górcső alá, majd kissé jobban felgyorsítva az eseményeket folytatnám a könyv bemutatásának részleteit.

„Amikor az ibériaiak elérték úti céljuk, berúghatták az ajtót és átvehették az irányítást. A következő pár évszázad során az európai hajók, fegyverek és pénz dominálta a világot és létrehozta az első globális rendszert, Európa korát.”¹³ Na tehát, először is: a kapitány olasz származású volt, matrózai is több nemzetiségűek és nem Amerikába indultak, sőt úti céljuk India volt, amit soha nem értek el. Azt, hogy „berúghatták az ajtót és átvették a hatalmat”, több tényező hosszú távú folyamat, és ha az Amazonas-medence feltárását, vagy Alaszka és Kanada északi területeinek felfedezését vesszük figyelembe, akkor évszázados időtartamról beszélünk, amit nem is az európaiak fejeztek be. Továbbá Amerika felfedezését megelőzően nem igazán mondhatjuk, hogy Európa túl gazdag időszakát élte volna át, sőt ezt a „turné” nyugatra is a vagyon és a gazdagság utáni vágy és kényszer motiválta, az oszmán térhódításból adódóan új utakra volt szükség a Távol-Kelet, India és Kína felé, az értékes selyem és fűszerek beszerzésének lehetőségétől ösztönözve. A kor hajóinak és fegyvereinek fejlettségének említése pedig a szerző korábbi diskurzusával áll ellentmondásban, miszerint Európa nem volt a legfejlettebb (bár azt kitárgyaltuk, hogy nem értelmezhető, hogy a szerző valójában melyik korszakra reflektál) a világon.

Sajnos az említett, nem helytálló példák végigkísérik a könyv logikai felépítését, sokszor utal vissza ilyen és ezekhez hasonló példákra, feltételezve, hogy elégséges analógiát követ és logikus magyarázatot ad melyből következtetéseket von le és igazolja azokat. Ezekből a félreértésekből, félremagyarázásokból adódóan is hasonlítanak a később fejezetek inkább egy „jó” sci-fihez, vagy regényhez, mintsem egy jól megkonstruált geopolitikai elemzéshez. Na, de kövessük tovább e sztori, egyelőre jelen idejű szálait.

A következő, második fejezet az, amely a legközelebb áll egy jó, mindenre kitérő geopolitikai elemzéshez. Ebben a részben az USA-iszlám dzsihádból mutatja be, mely XXI. század eleji eseményt állítja „Amerika korának” első tesztjéül, melyet az USA, majd,

¹³ „When the iberians reached their destination, they could kick int he door and take over. Over the next several centuries, European ships, guns and money dominated the world and created the first global system, the European age.” – 22. old.

mint megtudjuk, geopolitikai céljainak megvalósításán keresztül meg is nyert, hiszen realizálta fő célját és egy egységes iszlám állam egyelőre nem tudott felemelkedni a Közép-Ázsiai térségben és az egyetlen iszlám kihívó jelölt, Törökország pedig jelen korunkban az egyik legmegbízhatóbb amerikai szövetséges. Egyébként nagyon is találóan van felépítve ez a rész. Mintegy 20 oldalon keresztül elemzi az eseményeket és útközben a konfliktus tükrében bemutatja az USA öt geopolitikai célját, melyeket a következőkben lát:

- „Észak-Amerika teljes dominanciája az Egyesült Államok hadseregének erején keresztül.
- Minden fenyegetés felszámolása a nyugati féltekén.
- Az Egyesült Államok, bármely óceán felőli megközelítésének teljes ellenőrzése az amerikai haditengerészet által, bármilyen más nemzet általi partraszállás lehetőségének kizárásával.
- A világ óceánjai feletti teljes dominancia a fizikai biztonság további erősítésének érdekében és ez által a nemzetközi kereskedelmi rendszer fölötti ellenőrzés garanciája.
- Megakadályozni bármely más nemzetet az Egyesült Államok globális haditengerészeti hatalmának versenyre kényszerítésében.”

E geopolitikai stratégiát nem célozom megkérdőjelezni csupán annyit szeretnék megjegyezni, egyben érzékeltetni, hogy a légtér uralásának jelentősége kicsit eltörpülni látszik és az Egyesült Államok masszív légierőjének dominanciája, vagy nem kérdéses, vagy csak a szerző nem véli mérvadónak az USA geopolitikai világhatalmi szempontjainak érvényesítése során. Ugyanakkor Friedman véleménye szerint az Egyesült Államok el is érte századunk elejére mindegyik geopolitikai stratégiai célját, melyeknek köszönheti hihetetlen erejét és befolyását a globalizálódott világunk irányításában. Továbbá, részben, e célok eléréséből származtatható Amerika gazdasági sikereinek kulcsa is.

A fejezet további részében is reálisan fejtegeti az Egyesült Államok képességeit, lehetőségeit és magatartásának miértjeit. Több helyen jó önkritikákat is megfogalmaz, és jól látatja az USA gyenge pontjait is. De az elemzés során, a fejezet végére ismételtén azt a következtetést vonja le, hogy az Egyesült Államok megkérdőjelezhetetlen hatalom maradt az al-Kaida kihívásának ellenére, sőt még erősödött is a XXI. század első évtizedének végére, azaz jelenünkben „Nincsen olyan bonyodalom, mely kritikus lenne a számára.”¹⁴ – fogalmaz a szerző.

¹⁴ „No one involvement is crucial.” – 48.-old.

A 3. fejezet részben a szubjektív kulturális háborúkkal, a világ népesség és annak eloszlásának helyzetével foglalkozik, majd érdekes módon a technológia, és első sorban a számítógépekkel kapcsolatos összefüggések és a nagyvállalatok világába kalauzol bennünket.

Folytatva dramaturgiáját, a világnépesedés kérdésének tárgyalását Osama bin Laden 2002-es, Egyesült Államoknak címzett levelével kezdi, mely tartalmából kiindulva bizonyítja a nők és ez által a családszerkezet átalakulást a XX. század folyamán. Diskurzusában amellet érvel, hogy az iparosodott társadalom kialakulásának során megváltoztak a családi szerepek. Mivel a gyermekáldás, a tradicionális családszerkezetben, egy mezőgazdaság fókuszú társadalmi berendezkedés esetén, egykoron a gazdaság hajtó erejét jelentette, addig mára – pragmatikusan fogalmazva– lassítja a gazdasági fejlődést, mivel korunk gyermekeinek sokkal összetettebb tanulási folyamaton kell átesniük és gazdasági produktivitásuk kezdete akár 23-25 éves korig is kinyúlhat, mely időszakot – részben vagy egészben – a családnak kell biztosítania. A nők kevesebb gyermekvállalásából adódóan sokkal kevesebb időt töltenek gyermekneveléssel, mint eddig bármelyik megelőző évszázad során, így szerepük is nagyban megváltozik. Ez az ellentét a modern és tradicionális családmodellek között – legalábbis egyelőre csak a fejlett országokban –. Állítása szerint, a jövőben akarva-akaratlanul a modern családmodell lesz a meghatározó világszerte. Ebből szintén kiindulva foglalkozik még a hosszú távú népességnövekedés csökkenésének kérdésével, mellyel kapcsolatban megjegyzi, hogy a tendenciákat szem előtt tartva legkésőbb 2050-ig megáll, majd csökkenő tendenciát fog mutatni a világ népesség számának növekedése, melyből következtetéseket von le a munkaerőhiánnyal és az öregedő társadalommal kapcsolatban, melyből lineárisan következő problematikákat vetíti előre. Több példát is felhozva, első sorban a fejlett nyugati államok eseteit előtérbe helyezve referál a szituációra és lehetséges következményeire. Az eszmefuttatás szinte hiánytalan, de a későbbiekben ezen állításait bevándorlási kérdésekkel elegyíti, melyek során az utolsó fejezetekben érdekes következtetésekkig jut. A fejezet végén vegyíti a számítógép jelenséget, az amerikai kultúrával és annak pragmatikusságával majd a két jelenség oda-vissza hatása mellett érvel, mint írja „Az amerikai kultúra a Biblia és a számítógép, a tradicionális értékek és a radikális innováció kényelmetlen összeolvadása.”¹⁵ Az idézet magáért beszél. A fejezet reálisan értékeli Amerika jelen valóságát, jól tükrözi annak pragmatikusságát, egyben abban rejlő innovatív erejét és hatékonyságát.

¹⁵ „American culture is an uneasy melting of the Bible and the computer, of traditional values and radical innovation.” – 61.-old.

Az általam felosztott részek olyan középső tartó pilléréhez érkeztünk, ahol az USA-t fenyegető, jobban mondva az Egyesült Államok hadi, gazdasági és kulturális hegemóniáját kihívó, versenyre készítő nemzetek geopolitikai kutatására indulunk és ez a szempont e fejezettől meghatározza a szerző leplezetlen – egyben bizonyítandó – célkitűzését is. Innentől minden analógia és érvelés annak érdekében születik és annak van alárendelve, hogy a következő évszázadra vetítve igazolható legyen az Egyesült Államok vezető geopolitikai és világhatalmi szerepe. Itt még egyszer szeretném hangsúlyozni; ámbár recenziómnak nem célja és nem is feladata ezen állítást megkérdőjelezni, de az alkalmazott módszer hiányosságainak, ellentmondásainak – legalább részbeni – feltárását mindenképpen feladatomnak érzem, ezért vélem úgy, hogy a szerző által bemutatott és használt megközelítés elsősorban az „Achillesze” e geopolitikai indíttatású bestsellernek. Mintha egy előre meghatározott konklúziót kellene tűzzel-vassal védeni, az azt érhető támadások ellen. E látszólag nem is titkolt célból adódóan viszont az objektív, pártatlan és tényszerű értelmezés, magyarázat és megértés – mint, ahogyan azt korábban már láttuk, hogy ezek a geopolitikai elemzés módszerének szerves részei – valóságartamának teljességén esik csorba.

„Az új törésvonalak” című fejezettel kezdődik az általam egy blokkban értékelt részek első egyvelege. E fejezetek során a szerző sorra veszi a lehetséges nagyhatalmi kihívókat, először Kínát, majd Oroszországot veszi górcső alá egy – egy fejezet erejéig, aztán visszatér az USA 2030-as várható kihívásaira, majd a 8. fejezetben egy új világrend felbukkanását predesztinálja.

A törésvonalak vázolása során komoly újdonságoknak és feltételezéseknek lehetünk tanúi, de ugyanakkor az olvasóban támad némi – inkább jelentős – hiányérzete. Helyenként nagyon pontosan körülírt és meghatározott elemek mentén történik a kiválasztás más esetekben viszont némi elbagatellizálást, félrevezető analógiákat és homályos érveléseket találunk. A szerző általi analógiát és dramaturgiát véve alapul, nagyon röviden a következő lehetséges törésvonalakról kapunk tájékoztatást:

- A **Csendes-óceán medencéjében** két potenciális jelöltet említ, mégpedig Kínát és Japánt, melyekkel kapcsolatban arra a következtetésre jut, hogy Japán óriás importőr és ezért számára létszükségletű a terület, majd Kína szerepét is bemutatja, de nem véli a XXI. század szempontjából valós amerikai kihívónak, melyet a következő fejezetben bővebben ki is fejt. Érdekes módon Ausztrália sem USA szövetségesként, sem potenciális versenytársként nem jelemig meg e régióban.
- A következő törésvonal **Euráziába** vezet minket, ahol eredendően Oroszország körül forog a diskurzus. Elemzi Oroszország potenciális helyzetét és következő

évszázadban betöltendő szerepét, melyet két fejezettel később bővebben is kibont, de itt már előre vetíti a kaukázusi dilemmát, de első sorban azt állapítja meg, hogy az oroszok terjeszkedési iránya ismét első sorban nyugat felé mutat és az EU irányába feltételezi a legvalószínűbbnek. Ami analógia kifejtése ismét igen sok homályos feltételezésen alapul. Továbbá sem India, sem Irán, sem Pakisztán nem kap semmilyen szerepet.

- **Európa** is mintegy törésvonal jelenik meg. Fejtegetése során az EU folytonos kritikájának megfogalmazásán keresztül egy elég önkényes be és felosztású térképen, mintegy különbséget tesz – az általa eddig annyiszor alkalmazott hibás analógia alapján – Atlanti-Európa, Közép-, és Kelet Európa között. Látva a jelen EU-t és geopolitikai és önidentifikáló törekvéseit, az állítások többsége hiányos, és egyben valószínűtlen is. Pláne úgy, hogy Németországot hanyatlófélben lévő gazdasági faktornak írja le és Franciaországgal – komoly űr- és atomnagyhatalom – szinte egyáltalán nem is számol. Anglia meg valahogy teljesen kimarad a képből, továbbá a Spanyolországban rejlő, nyelvi és kulturális hagyatékainak köszönhető befolyását a dél- és közép-amerikai régióban nem is feltételezi geopolitikai kihívásnak. A rövidke alfejezet végére ismételt német-orosz ellentéteket feltételez, Lengyelország kárára – véleményem szerint ismét egy hibás XX. századi analógiát látunk –, melyből hosszú távon az USA közeli barátságnak és szövetségi státusznak köszönhetően, most, Lengyelország lehet a XXI. századi potenciális győztese, mely helyzetet kockázatvállalásuk idézheti elő. Európai szemmel szinte értelmetlennek a megfogalmazott geopolitikai állítások és rettentő sok részlet hiányzik az olvasott tétek és lehetőségek bizonyítási kísérletéhez. Pláne olyan és hasonló állításokkal tarkítva, mint „... az EU egy skizofrén entitás...”.
- A **muzulmán világ** is röviden tárgyalásra kerül. Ezen rövidke értekezés során hangot ad azon elképzelésének, miszerint sem Iránnak, sem Egyiptomnak nincsen lehetősége a terjeszkedésre, mivel körbe vannak zárva, de Törökország emelkedhet ki iszlám államként, hiszen ők terjeszkedhetnek, észak-keletre a Kaukázus, délre Szíria és akár Irán irányába továbbá a Balkánt is könnyen befolyási övezetük alá vonhatják. És nem utolsó sorban Törökország szintén USA közeli szövetséges. Pakisztánról egy szó sem esik. A szerző említett állításai a geopolitika teljes félremagyarázásáról, félreértelmezéséről tesz tanúbizonyságot. Eredendően az arab-világ a történelmi – nem is olyan távoli – múltból adódóan nem igazán kedveli a törököket. Na meg aztán Izrael – szintén atomhatalom – sincsen

fantasztikus viszonyban velük, már pedig a Földközi-tenger keleti peremvidékén ők is komoly befolyással bírnak, továbbá a Kaukázus sem járható az Örmény diszsimipátiából eredően, Görögország, pedig –minden negatív gazdasági hír ellenére– EU és NATO tagállam, így értelmezhetetlen számomra a XXI. századi török terjeszkedés lehetősége.

- Végül, de nem utolsósorban **Mexikó** jelenik meg, mint potenciális XXI. századi kihívó, de ők majd csak az évszázad végére kerülnek olyan helyzetbe, hogy Amerika babérajaira törhessenek, melyet a XXI. század közepi, fokozott amerikai bevándorlás támogató magatartás eredményez. Előnyük a hosszas szárazföldi határvonalnak lesz köszönhető, ahol mára már számottevő a mexikói bevándorló lakosság aránya, mely a XXI. század végére még jelentősebb lesz, ezzel nyitva meg egy új konfliktus lehetőségét az Egyesült Államok számára. Dél-Amerika országait a szerző egyáltalán nem tartja mérvadónak.

A következő 2 fejezet során Kínát, „papír tigrisnek”, Oroszországot pedig olyan nagyhatalomnak írja le, mely visszavágót szeretne, elvesztett befolyásának visszaszerzése érdekében. Kína esetében fölhívja – egyébként nem elhanyagolandó módon – a figyelmet annak duális létmódjára, mely a gazdag keleti partszakasz és a belső területek közti történelmileg mélyen húzódo konfliktus tárgya. Peking, azaz az azzal azonosított Kommunista Párt balanszírozását is feltérképezi, de a fejezet végére azt a következtetést vonja le, hogy a XXI. századi Kína még jelentős belső forrongások előtt áll és ennek következtében az évszázad során elképzelhető lesz, hogy darabokra hullik, melynek majd a japánok, az USA és Európa lesznek a gazdasági szempontú nyertesein. Gondolatmenetének végére Oroszországot is a XXI. század vesztesei közé sorolja, melynek elsődleges okát annak földrajzi elhelyezkedéséből és rohamosan öregedő társadalmából következteti, minek tárgyalása során megjelenik egy mára vonatkozó népességi adat, mely szerint az oroszok „csupán” 148 millióan lennének, és ez a szám drasztikusan fog csökkenni az évszázad során, a szerző ezzel is, mintegy nyomatékot adva állításának igazolásának.

A következő részben Friedman visszatér az Egyesült Államok 2030-as helyzetéhez. E fejezetben 2 fontos momentum mentén értekezik, mégpedig a 2030 tájékán kiszélesedő világ népesség csökkenéséből adódó munkaerőhiány, mely Amerikát és a világ addig még fennmaradó nagyhatalmait, arra a stratégiára fogja ösztönözni, hogy támogassák, ösztönözzék a bevándorlást és ebben a tevékenységben Amerika lesz a legerősebb. Megjegyezve, hogy „....

Amerika még akkor is a lehetőségek hazája lesz...”, de ugyanakkor a későbbiekre tekintve ezt a momentumot tartja majd az USA kerékkötőjének is egyben.

Még egy nagyon érdekes és eredeti gondolatmenet bővíti e rész érveléseit. Miszerint az USA megalapításának kezdetétől mintegy 50 éves ciklus figyelhető meg, melyet egy erős „jó” elnök nyit minden esetben, mely nyitással, új utakat, új gazdaságilag felnövvő társadalmi csoportot támogatva reagálnak az adott amerikai krízisre. Az adott korszakok során, természetesen új kihívások is előtérbe kerülnek, de az időszak utolsó „gyenge” elnöke is, még az időszak eleji megoldások analógiáját követi a tornyosuló problémák kezelésére. Majd a ciklus folytatódik. Ennek alapján máig 5 ilyen amerikai ciklusról beszélhetünk, mely utolsó ilyen Ronald Reagan nyitotta, így az utolsó ciklus fele körül járhatunk, melynek köszönhetően 2030 körülire helyez egy újabb nagy kihívás és új féle kezelési megközelítés megjelenését.

Kritikám e részét a 2030-as évek világkonfliktusával, a szerző által feltételezett újvilág rendjének bemutatásával zárnám. Az e pontig elvezető gondolatmenet következtetései, az alkalmazott analógiákban újra és újra feltűnik a szerző azon bizonyítani érzendő vágya, miszerint az USA hatalma megkérdőjelezhetetlen. Nagy valószínűséggel ez a torz fókuszú értelmezési keret vezet a szerző azon meggyőződéséhez, amiket e fejezetben olvashatunk. Gyakorlatilag eddigre már teljesen elrugaskodtunk a valóságtól és a következőkben szinte csak és kizárólag, feltételezésekkel, jóslásokkal és amerikai pragmatikus optimizmussal találkozunk az olvasó. E fejezetben darabjaira hullik Kína, Oroszország elveszti globális nagyhatalmi szerepét – ezzel a szerző, gyorsan megoldotta két potenciális, jelenlegi riválisa sorsát, szimplán leírta őket –, sőt komoly területeket vesz minden irányból. Keletről Japán veszi át a hatalmat a megüresedett orosz sztyepéken és befolyása alatt tartja Kínát, majd a fejezet utolsó oldalán már jelentős hadiflottával is rendelkezik. Az iszlám világban – ahogyan azt már korábban is említettem – Törökország lesz a kiugró és szert tesz a kaukázusi területekre és benyomul a meggyengült orosz térségbe, az arab világot és Izraelt a befolyási övezetébe tudja, majd látószögét a Balkán felé irányítja, haditengerészeti potenciáljának köszönhetően. A legérdekesebb „nagy” győztes pedig Lengyelország lesz, mely NATO és baltikumi, továbbá szlovák, magyar és román szövetségeseivel igényt formál Fehéroroszország és Ukrajna területeire, hogy védje új birodalmi határainak perifériáját. Szomszédja Németország természetesen semmit nem tud tenni, mert addigra öregedő társadalmából adódó hanyatlása miatt, már nem lesz gazdasági nagyhatalom – ezzel ők is le vannak tudva – a franciákról, angolokról, a szerző által használt kifejezéssel élve „az elhanyagolható” Skandináviáról, az olaszokról, és spanyolokról szinte szó sem esik. Íme, hát

a 2030-ra felálló új világrend! Magától értetődik, hogy az összes felemelkedő nemzet az USA jelenlegi szövetségese, ezzel is bizonyítva az új világban betöltött omnipotens helyét.

Az általam alkalmazott felosztás utolsó 5 fejezetéhez értem. E fejezetek már annyira elrugaszkodtak a valóságtól, mind térben és időben, mivel 2040 és 2100 között járunk, hogy ezeket érdemben nem kívánom kritikai fejtegetésekkel tagolni, hiszen mint láttuk, már ezen események előzményeinek indoklásai is igen ingatag lábakon állnak, inkább csak a sci-fi jelleget domborítva ki, egy-két nagyon érdekes, Isaac Asimov-ot is leköröző találmány és esemény bemutatását ömleszténem egybe. A következő évszázadunk második felében – szerzőnk szerint – olyan újdonságokkal fogunk találkozni, mint: hiperszonikus irányítható rakéták, Mach 20 körüli sebességgel, Vasember fejlesztésű katonai ruhák, melyek áramellátásuk akár az űrből is kaphatják, lesznek Hold kéregbenyúló bázisok, külön katonasággal, lesz kizárólag amerikai „hadi csillag”, vagy 3 is, a 4. a Földön félkész állapotban. Ezáltal megnő az űr uralmára való koncentrálás, ami csak eleinte a hadiflották világkörüli kommunikációs támogatását jelenti majd, aztán lönek is. Földünk energiaéhsége az űrből lesz majd táplálva, aztán megjelennek „Asimov” robotjai is, akik lassan behálózzák bolygónk. Ja és lesznek még Japán holdközvetből faragott lövedékek, melyeknek lesz azért meghajtása is, hogy szétlőhessék az USA „harci csillagait”... a fejezetből már csak a lézerkard hiányzott!

Hosszúra nyúlt recenzióm megfogalmazott kritikái ellenére, továbbra is úgy érzem, hogy óriási munka – nem kevesebb fantázia – lehetett megírni e könyvet. Még ha annak értelmezhetőségében és magyarázataiban fedezünk is fel hiányosságokat, mindenképpen kijelenthető, hogy egy figyelemlekötő, olvasmányos egyszerre pörgős és pragmatikus műről beszélhetünk, melyet minden kíváncsi geopolitika művelő és kedvelő szakember és laikus olvasó számára egyaránt ajánlok.